

KUNSTIMUUSEUM KUI MÄRK

Jaan Elken

Kõigepealt, kirja sai pandud pealkiri/teema, mis justkui räägiks arhitektuurist, kuid selle käsitlemist alustan sedapuhku laiemalt, minule südamelähedasemalt pinnalt, ja sellest, et väärtushinnangud on asendunud hinnangutega.

Tuntud kaasaegne USA kunstiteoreetiku James Elkins on maalikunsti teost kirjeldanud järgnevalt:

”Ja vaevalt maalitud, hakkab maaliteos meid kõnetama veidral moel, rääkides asjust, mis pole lõpuni mõistetavad. See tundub olevat seostatav meeoluga, hämarate mõtetega ning alkeemia ja religiooni keeles kokkuvõtvalt – hinge, vaimu ja „välise eluga”. Sellest hetkest edasi ei lakka ta rääkimast ... Aines on justnagu peegel, mis lubab meil näha asju iseendast, mida me lõpuni ei mõista. Ja maalimise võrrandis on veel üks element, mis ootamatult muudab tähenduse tunnetamise ülimalt huvitavaks: värv on asetatud lõuendile kunstniku poolt, kellel on samuti olnud olemuslik tunnetus värvi suhtes ja seega on veel ka võimalik interpreteerida neid tundeid pildis, selle asemel et pilte lihtsalt kirjeldada... Materjalimälu ei ole tavaliselt osa sellest, mida maali kohta pärast öeldakse, ja see on oluline viga interpretatsioonis, sest iga maal hõlmab olulisel määral värvi resistentsust, pintslilöögi külluslikkust, intensiivsust ning kiirust küllaltki hooletul kombel, kusjuures kõik see salvestub pildi pinnal paralleelselt sellega kui seesama pintslilöök näoilmet püüab tabada.“

Seega on maalikunst olnud juba aastasadu see eksperimentaalne laboratoorium, kus on läbi mängitud kõik pealetulevad esteetilised süsteemid ja koodid. Ta on toiminud omamoodi teise reaalsusena, virtuaalse maailmana ammu enne televisiooni ja foto leiutamist.

Kuid see mõned aastakümned tagasi maalikunsti teose alkeemiat kirjeldav tekst on tänasel päeval kaotanud aktuaalsuse, muutunud mõttetuks, sest maalikunst *ei ole enam moes*. Mood aga, on tänapäeval võimas tegija. See on mootor, mis võimaldab domineerivate globaaludeliste levimise erinevates valdkondades, ka kunstiväljal. Tundub siiski uskumatu, et saab üldse taolist väita nagu maal ei oleks moes. See on sama nagu väita, et moes pole ausus, anne, tehniline virtuoossus, originaalsus, piiritu armastus, meisterlikkus, kirglikkus, isemõtlemine. Õnneks ei ole tänaseks ka enam moes öelda, et *maalikunst on surnud*, mida moest lugupidavad autoriteetid veendunult väitsid ja mis kokkuvõttes osutus kunstimaailma-siseseks retoorikaks.

Aastaks 2014 oli see stroof ilmselgelt ka Eesti kunsti retseptiooni kontekstis ennast ammandanud. Kirjutasin tollal Eesti maalikunsti seisust ülevaadet andes, et pahaendeline vaikus, mõnikord ka päris heade või väga heade maalinäituste puhul - see on üpriski tavaline asjade seis Eestis – noorte kunstikriitikute eetiliselt kaheldav positsioneerimine olla ainult uue ja trendika ruuporiks (sest kuraatori-kepp on neist igal teisel seljakotis) - sellest võib aru saada teades, et põlvkonnal tervikuna mitte ainult ei napi maalialast vaatamiskogemust, vaid puudub see miski (kirg, tõmme, sõltuvus värvilõhnast ja pintsliteekonnast lõuendi pinnal – nii värvikalt on seda sõltuvussuhet kirjeldanud James Elkins) maalikunsti kui meediumi vastu, kui reaalse kunstielu praktikas maalikunsti näitustel väljas olev seostub millegagi mis ajast-arust, stigmatiseeritud kaanonite kordamisega, perifeerias toimuvate näituste puhul ehk koguni pool-professionaalse või harrastuskunstiga. Imagoloogilistel põhjustel ei riskita ennast siduda „kahtlase renomeega“ kunstiliigiga.

Enamikele inimestele aga, kellele kunst ei ole professioniks, assotsieerub sõna kunst automaatselt maalikunstiga. Maalikunst on kunstiline väljendusviis, mis ühendab tehnilise osavuse ja võimaluse esitada küsimusi ning leida vastuseid ümbritseva maailma kohta, anda kujutatavale originaalne ja ainulaadne vorm. Igaüks on võimeline maalikunstiga suhestuma.

Tänapäeval on maalikunstile saatuslikuks saanud esteetilisest väärtustest lähtumine, samas kui

kaasaegset kunsti väidetavalt iseloomustab sotsiaalsus ja poliitilisus – orienteeritus ühiskondlikele valupunktidele. Siia sobiks lisada ka soovi tekitada diskussiooni, tuua esile erinevate vaatenurkade võimalikkuse – kuid just selles osas on kaasaegne kunst ja kunsti retseptioon (vähemalt meil Eestis) pigem sallimatu ja kõrk, teisitimõtetmist välistav.

Nüüdisteatris, nüüdistsantsus ja nüüdismuusikas on side auditooriumiga kindlalt läbiproovitud, edasi liigutakse koos publikuga. Kaasaegses kunstis (millise sõnapaariga Eestis tähistatakse nõ uue kunsti vallas toimuvat) on veelahe tegijate ja auditooriumi vahel ehk suurim. Olen mingis mõttes kaasaegse kunsti patrioot, ja isegi suurarbija, kuid ei ole nõus kaasaegse kunsti sundkorras kodustamisega siinsel kunstiväljal moel, kus see esma- ja teisejärgustab kunstinähtusi.

Põhimõtteliselt võib aru saada ka 1990-ndatel alanud nõ Sorose kaasaegse kunsti Eesti keskuse missiooniprojektist, mille teravik oligi suunatud kunstnike liidu ümber koondunud etableerunud, traditsioonilistel väljendusvahenditel põhineva kunsti elu põhjalaskmiseks ja halvamiseks.

Kaasaegne kunst reageeriks justkui paremini ühiskonna ootustele. Kuid ühiskondlikuks diskussiooniks on vaja kahte osapoolt, seni kuni kunstitarbijad laiemalt pole valmis loobuma esteetilisest väärtustest ja kaasaegne kunst ilma selle komponendita jätab nad üsna külmaks, tundub, et maalikunst on just see meedium, mis võimaldab diskussiooni sotsiaalsuse ja poliitilisuse üle ning aktuaalse sõnumi kunstimaailma siseringist laiemale publikule toimetab.

Maalikunst on intuiitiivselt mõistetav ja arenev suhtlusvahend, nõ tõlkeaparatuur või tarkvara mille läbi kunstnik maailma visuaalseks ja tasapinnaliseks „tõlgib“, ehk siis omaette keel, keeled teatavasti on aga õpitavad, kuid neid on lihtsam omandada vastavas (maali) keelekeskkonnas viibides. Ja maalikeskkonnaga on laiemal vaatajaskonnal pikk ajalugu. Pikaajaline vaatamiskogemus on andnud neile meelte tundlikkuse, ilma milleta (maali)kunsti tajuda on võimatu.

Rääkides maalikunstist jõuame ettekande pealkirjastatud teemani, mis justkui räägiks arhitektuurist, sest just nüüdisaegsed muuseumihooned on kujunenud märgilise tähendusega sümbolehitusteks mitmel pool maailmas. Ka Pärnu Esplanaadi 10 on tegelikult sümbol, aga hoopis suurema üldistuse tasandil märk. Märk, mida ähvardab kadu, sõna otseses mõttes lammutamine. Need kaks Uue Kunsti Muuseumi suurt saali (pluss kobar väiksemaid), mis aastakümnetepikkuse asja-ajamise tulemusena endisele parteimajale juurde ehitati, ja millest ühel on suurepärase välisvalgus – on võrreldavad Kumu vahetavate näituste suure saaliga muuseumi keldrikorral (staatuste erinevusest ega tuhandekordsest rahastuse vahest me praegu ei räägi)

Nii. Arhitektuurist ma siiski ei räägi, selleks on teised kvoorimid. Räägin murest, ja enda mätta otsast. Moraalimajakaks, kes ühiskondlike valupunkte diagnoosib ja kõneosavuses mesikeelsetele poliitikutele konkurentsi suudab pakkuda – minust asja ei ole. Kuulun nende loojate hulka, kes tahavad oma liitude juurde jääda, ja suu lahti teevad vaid suure mure sunnil.

Ja ma ei tee saladust sellest (rääkigu Soosaar mis tahes), et Pärnu Uue Kunsti muuseumi eksistents on kriitilisemas seisus kui eales varem. Soosaar on Pärnule liiga suur, ja mõnikord tülikas tõerääkija. Segab Pärnu parkide ja avaliku ranna täisehitajaid, võtab sõna miljööväärtuste kaitseks. Loomulikult on Soosaar sellisena Pärnu majandus- ja poliitilisele ladvikule tülikas, mida väiksem koht, seda tülikamateks taolisi inimesi peetakse. Kui linnavalitsus privatiseeris muuseumimaja, ja tegi seda nii et mingeid garantiisid muuseumi töö jätkamiseks antud ruumides lepingusse sisse ei kirjutanud - mida võiks öelda? Et selline linn ei väärigi muuseumi ega ka filmifestivali? Teades aga, et otsuse taga on kõigest poliitikut, õieti seltskond tollal Pärnu võimupirukat jaganuid, pole asjalood Pärnu ja Pärnu inimestega ehk lootusetud. Kui Tallinna ja Tartu kesketest näitusesaalidest on maalikunstnike liit oma näitustega pagendatud, siis Pärnu Uue Kunsti Muuseum on võimaldanud iga-aastaseid maali ülevaatenäitusi. Algaval nädalal, 8.aprillil kell 16.00 avame siin Eesti Maalikunstnike Liidu aastanäituse „Just nüüd! Right Now!“, mis annab ülevaate maalikunsti hetkesisust.

Olen alati arvanud, et kultuuriruumi sisedialoogi olemasolu on kultuurile tervikuna vajalik. Vähendamaks vastutuskoomat tuleviku arengute ees on vajalik, et tõemonopol kunstis ei oleks kitsa ringi käes. Kultuur ei arene omasoodu, kusagil on hoovad ja otsustajad. Ja otsustajad peaksid tajuma seda suurt vastutust.

Mõnikord kui kavandatakse kokkuhoidu, räägitakse ka dubleerimise lõpetamisest (kultuuris on dubleerimise teema niigi kaheldav), sageli lõpetatakse hästitoimivad projektid.

Pärnu uue kunsti muuseum on hästitoimiv projekt. Sageli eesti kunstiväljal otsutajate käeulatusest väljas, isepäised, isemõtlejad, samal põhjusel ei leia ka kultuurikapitali rahajagajate soosingut. Kuid UKM on kultuuriline maamärk (Pärnu filmifestival, põnev näituseprogramm jne), kultuurilisel maamärgil on enneolematu võim ja vägi. Võtame kõrvale kasvõi näiteks Rakvere jõulukuuse fenomeni, mis neid komeedina maailma lennutas. UKM-il sellist täheleendu poleks vajagi, ta on sellisena nagu ta on ennast tõestanud.

Lõpetuseks tsitaat John Lennonilt: „Minu roll ühiskonnas, nagu iga kunstniku või poeedi oma, on püüda väljendada seda, mida me kõik tunneme, aga mitte öelda inimestele, kuidas tunda. Mitte olla nagu preester, mitte nagu juht, vaid olla refleksioon sellest, mida me kõik tunneme.“ Ma arvan, et see tsitaat on suurepärase, kohandatav enamike vahetul kogemusel ja intuitsioonil põhineva kunsti viljeleja lipukirjaks.

Pärnus 2.aprill 2017